

Архитектонски наративи у реимагинацији урбаног идентитета:
Сателитска пијаца у Новом Саду

*Architectural Narratives in the Reimagination of Urban Identity:
“Satelit” Market in Novi Sad*

Марта Деспотовски, Вишња Жугић, Факултет техничких наука, Нови Сад

Студијски програм – АРХИТЕКТУРА

Кратак садржај – Наративи обликују оквир кроз који се појединац позиционира унутар интерпретације значајних процеса. Рад дубински испитује њихово поновно артикулације значења, чиме открива кључни корак у разумевању квалитета физичког окружења, дефинисаног као урбани идентитет. Реимагинација тог идентитета, прилагођена потребама корисника и специфичностима локације, замишља будуће место као искуствену целину. Такав приступ конкретизује се архитектонским концептом Сателитске пијаце у Новом Саду, осмишљеним као пример за даља урбана истраживања и ревитализацију ове типологије.

Кључне речи: наратив, реимагинација, урбани идентитет, Сателитска пијаца, ревитализација

Abstract – Narratives construct the framework through which individuals situate themselves within interpretations of significant processes. A deeper inquiry into their role in re-articulating meaning reveals a crucial step toward understanding the qualities of the physical environment, defined as urban identity. Its reimagination, adapted to user needs and site-specific conditions, envisions the future place as an experiential whole. This approach is embodied in the architectural concept for the Satelit Market in Novi Sad, proposed as a reference model for further urban research and the revitalization of this typology.

Keywords: narrative, reimagination, urban identity, Satelit Market, revitalization

НАПОМЕНА: Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је била др Вишња Жугић, ванр. проф.

1. УВОД

Као творевина неодвојива од живота цивилизације и друштва у којем се манифестује, архитектура је по природи колективна. Како је узрочност између форме и функције била одредница архитектонског дискурса, тако 1950-их година доктрина архитектуре модерне бива оспорена променљивим друштвеним контекстом. Тада архитекте размишљају на тему наративног дизајна и његове употребе у реализацији унутрашњег значења и спољашње конструкције

јавних простора.

1.1. Предмет истраживања

Рад истражује шири значај наратива у препознавању, вредновању и редефинисању урбаног идентитета, уз стално преиспитивање просторних односа, културних значења и комуникације између архитектуре и њених корисника.

Како активности људи чине важан фактор приликом демонстрирања колективног идентитета, сећања и карактеристика просторних језика, фокус рада усмерен је на наративе, односно догађаје и приче из јавних, друштвено ангажованих простора. Истраживањем заснованом на ставовима теоретичара који се баве наративним размишљањем, издвајају се предности употребе наратива у архитектонском пројектовању, које се даље примењују у оквиру идејног решења пијаце у непосредном окружењу.

1.2. Циљеви и задаци истраживања

Основни циљ истраживања јесте разумевање простора кроз наративни конструкт и начина на који се он концептуално и перцептивно доживљава. Простор се при томе не посматра само као статична позадина наративних дешавања, већ и активно учествује у њима. Истраживањем наративних метода у пројектовању тежи се креирању локацијски специфичних, наративно евоцираних места, која не чине коначан приказ могућности, већ полазиште за разноврсност њихове будуће употребе и укључивање додатних приступа.

2. НАРАТИВ У АРХИТЕКТУРИ

Међу теоријама које се баве конотацијом простора, наратив се издваја као интердисциплинарни приступ у архитектури који пружа нови правац истраживања. Он, дакле, није само садржај приче која се приповеда или начин њеног тумачења, већ и логика на основу које је структурирана и представљена од стране ауторског ентитета. Као и сви опипљиви артефакти, архитектура је замишљена и конструисана, док употребом наратива заснованог на искуству она престаје да буде статична и постаје проживљена структура. Комбинујући стратегије, креативност и активности у оквиру архитектонског стваралаштва, наратив може послужити као интегрисано значење

које, применом релевантних концепата, ефикасно уређује урбани идентитет у датом контексту.

2.1. Методологија наративног размишљања

Гледиштем теоретичара Кенета Фремптона приказује се разноврсност у приступу и објашњење о томе како наративно размишљање обликује архитектуру кроз концептуалну и перцептивну условљеност. Стога он дефинише наратив кроз два сегмента: причу и дискурс. Са једне стране, прича је као наративни чин увек доступна људима, док је, са друге стране, дискурс дефинисан као средство комуникације или израз којим је прича повезана са јавношћу. Ову тврдњу објашњава аргументом да архитектура не може бити објекат одвојен од друштва [1].

Као концепт који повезује простор, време и догађај, наратив је инструмент мишљења који подстиче планирање и критичко промишљање просторности. Ови наративни оквири препознају се у активностима, дијалозима, искуствима, посматрању и рефлексiji.

2.2. Концепт наративног окружења

Концепт наративног окружења почиње и завршава се начином на који људи интерагују са својом околином. Да би било наративно, окружење мора да ангажује људе, да ствара поље значења, да формира атмосферу и историју, да повезује и емитује време – просторно, човеково, имагинарно.

„Сlike животне средине резултат су двосмерног процеса између посматрача и његовог окружења“ [2]. Окружење при томе сугерише разлике, док посматрач, уз значајну прилагодљивост, бира, организује и придаје значење ономе што перципира. Тако Анри Лефевр улицу види као место где промене у друштву постају очигледне, а што је непосредно повезано са њеном функцијом простора социјалних интеракција. Урбани простор улице је поље за разговор, посвећено како размени речи и знакова, тако и размени ствари. На основу тога, он дефинише друштвени простор као тријадну коју чине просторна пракса, репрезентација простора и репрезентативни простор [3].

3. РЕИМАГИНАЦИЈА УРБАНОГ ИДЕНТИТЕТА

Као важан део урбаног идентитета, јавни и друштвено ангажовани простори су места сусрета људи, размене идеја и интеракције средине са активностима њених корисника, што свеукупно дефинише урбани живот суседства. С тим у вези, тема проучавања није само индивидуално искуство, већ и колективна свест која се заснива на физичким сусретима и интеракцијама, али и одређеним сећањима и асоцијацијама које ти сусрети генеришу. Урбани идентитет постаје значајан простор тек када људи активно учествују у догађајима унутар његове архитектуре. Средство помоћу којег он кроз архитектуру представља средину усмерену према корисницима јесте наратив. Повезујући га са кретањем и догађајима, наратив има улогу и у редефинисању урбаног идентитета, отварајући нове приступе у начинима на које се он доживљава, замишља и користи. Узимајући у обзир кретање, метафору и чулну перцепцију као полазишта,

постулирана су три феномена, односно методе реимагинације урбаног идентитета које индукују значење и пружају основу за структурирање пројектантског решења.

3.1. Архитектура догађаја

Просторно искуство карактеришу индивидуални и колективни физички сусрети који постају генератори сећања, асоцијација и мишљења. Тиме се остварује догађај у архитектури који не нуди само један наратив већ више њих, стварајући релацију између догађаја, искуства и корисника, чиме се отвара богатија перспектива из које можемо сагледати комплексност те релације.

Интерактиван однос између архитектуре и корисника истраживан је од стране архитеката попут Бернара Чумија, Питера Ајзенмана и Данијела Либескинда, чији пројекти тематизују архитектуру догађаја. Њихов експериментални приступ усмерен је на креирање динамичних простора који прихватају различите, понекад неспојиве програме. У константној потрази за архитектуром која изазива социјалне интеракције, догађаје и искуства, њихови објекти не функционишу као производ завршне фазе, већ спој разноврсних наратива. У својој књизи *„Архитектура и дисјункција“*, Бернар Чуми описује однос између употребе простора и његовог искуства, говорећи да *„архитектура не постоји без активности, догађаја, програма“* [4].

3.2. Урбани сценарији: стварност и фикција

Урбани сценарији представљају позадину наративних активности, играјући важну улогу у приказивању друштвених односа. Њиховом применом настају нове просторне праксе које су алтернатива традиционалном урбаном планирању и помак ка отворенијем приступу дизајну. Маштом, као креативним актом, омогућава се стварање фиктивних сценарија и нових ситуација, било у облику наратива или просторних реалности. Посебно 1960-их година, архитектонске групе попут Архизума и Архиграма експериментисале су са радикалним сценаријима будућег архитектонског или урбаног простора, уз слободу постојања аспеката неодређености. Кроз пројекте имагинарних градова, као што су *„Град без заустављања“* и *„Утикачки град“*, представили су јединствене наративе и демонстрирали како архитектура није искључиво чин градње физички постојећих елемената. Иако су ови пројекти остали на концептуалном нивоу, њихова критичка размишљања и истраживања утицала су на каснији рад појединих архитеката. Тако Рем Колхас у свом делу *„Делирични Њујорк“* представља спој архитектуре и писања сценарија, комбинујући реално и имагинарно [5].

3.3. Дух места

Последњи феномен који подстиче реимагинацију урбаног идентитета пружа једном месту различито значење за сваког појединца, истовремено чинећи јавни простор, односно део његовог колективног идентитета. *Genius Loci*, тачније „дух места“, одговара на важна питања о томе како људи остварују

конекцију са простором, како одређене грађевине остају урезане у њихово сећање и како архитектура истовремено служи функционалним потребама и поседује значај вишег реда. Кроз различите стилове који представљају архетипове простора створених људским деловањем, отвара се могућност тумачења духа места било ког насеља, које потом постаје човеков микрокосмос.

С тим у вези, од 1950-их година архитекта има већу одговорност према окружењу у којем људи бораве, јер добија задатак да сагледа изван оквира видљивог и материјалног, односно да прикаже просторне и друштвене нивое свог будућег стваралаштва. У том контексту, *Genius Loci* представља концепт културне и естетске диференцијације у процесу превазилажења модернистичког начина размишљања и усмерења ка савременим приступима.

4. ОПРОСТОРЕЊЕ НАРАТИВА

Постојање наратива везаних за град и заједницу, који се састоје од човекових сећања и искустава, доприноси разумевању нечега већег од индивидуалног постојања, чинећи нас делом окружења. Опросторење таквих наратива успоставља везу са међуљудским односима, будући да просторно артикулише функционалне разлике између објеката и рефлектује односе међу друштвеним групама које их користе. Њихова улога огледа се у социјалном значењу, постигнутом како кроз механизме уређивања простора, тако и кроз оно које је конструисано културним повезивањем. На основу тога, поставља се питање укључивања људи у улични живот суседства и истраживања живота улице, што води ка реакцији на постојеће стање. Нарочито отворена и полуотворена јавна места нису служила само као чворишта економске мобилности, већ и као центри са веома активном социјалном интеракцијом. Међу њих такође спадају простори пијаца, који, иако су постепено губили доминантни карактер у градском животу од средњег века до данас услед развоја капитализма, и даље функционишу као ефикасно коришћене урбане фокусне тачке. Полазећи од премисе да пијаце као јавне сфере све више нестају из градског живота и губе своју друштвену улогу, постављен је циљ редизајнирања традиционалне пијаце како би служила не само својој економској функцији, већ и као место опросторења наратива.

4.1. Полазиште за пројекат

Пијаце су живо место окупљања, односно инкубатори могућности у којима људи размењују, деле, осећају припадност. Њихов значај огледа се у урбаној ревитализацији, економском развоју и друштвеној стабилности, док представљају финансијски одрживе центре који испуњавају улогу окупљања заједнице. Проучавањем морфологије Сателитске пијаце у Новом Саду испитана је њена улога у домену социјалног и функционалног значаја. У оквиру обухвата, који није толико велике површине, али је богат садржајима, постоји много просторних сегмената за истраживање, имајући у виду да његови

наративи могу представљати основу архитектонског дизајна. Иако је у питању неконвенционална локација смештена између центра града и приградских насеља, привлачи разноврсне друштвене групе свих старосних доба. Урбани простор пијаце ситуиран је између новоизграђене стамбене архитектуре на северу и истоку, комерцијалних садржаја у виду кафића и ресторана на југу и зграде Друштвеног дома архитекте Душана Крстића на западу. Самим тим, ова ситуација представља колаж различитих идентитета који чине живахну заједницу.

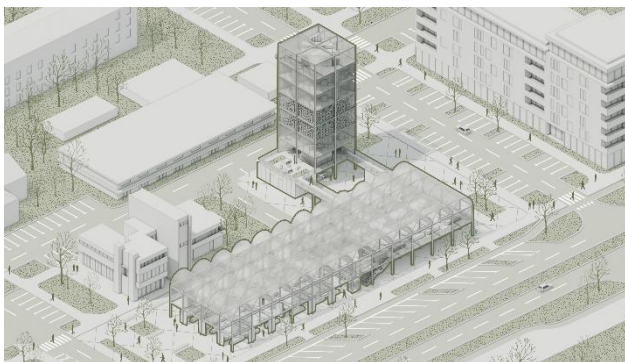
4.2. Опис просторног решења

На основу уочених вредности коју нуде одабрана локација и њена намена, пијаца је замишљена као чвориште за генерисање активности и окупљање становника у друштвеном оквиру, превазилазећи своју искључиво функционалну улогу простора размене. За разлику од некадашње пијаце, ново решење развијено је као екстровејертна урбана целина, повезана са околним градским простором, те пројекат представља синтезу културе и историје овог дела насеља, као и односа према локалној заједници. Новопројектована Сателитска пијаца превазилази конвенционалне парадигме културе трговања и гради сопствени концептуални оквир, кроз који се формира модел усклађен са савременим друштвеним потребама. Примарне стратегије приликом процеса пројектовања подразумевале су интеракцију са суседством кроз вишенаменске просторе и испитивање релације између унутрашњег и спољашњег простора. Као резултат, настала је структура способна да преузме вишеструке идентитете, формиране на основу више слојева наративности. Пијаца представља тачку пресека локалног и урбаног, односно делимично хибридно окружење у којем је могуће експериментисати са урбаним идентитетом. Просторну конфигурацију целине карактеришу лакоћа и пропустљивост, остварене кроз обликовање волумена који се отварају према окружењу и омогућавају приступ са свих страна. Архитектонска структура објекта састоји се од два примарна волумена лагане, челичне конструкције: хоризонталног и вертикалног. Сегмент између ова два волумена обликован је као компактна просторна маса, представљајући како визуелну, тако и функционалну спојницу. Композиција пијаце остварује јасан дијалог између њених сегмената, дефинише токове кретања и зоне активности и истовремено успоставља визуелну и функционалну везу са ширим урбаним контекстом (Слика 1). Програмску структуру објекта карактеришу разноврсне категорије активности које се могу модификовати у складу са савременим потребама корисника и концептом флексибилног јавног простора. Конципирање програма као реверзибилног омогућава отвореност новим наменама у будућности, чинећи пијацу трајним јавним простором привременог програма. Она постаје важан јавни сегмент за заједницу, са нагласком на социјалну инклузију и свакодневну интеракцију грађана.

Слика 1. Приказ композиције пијаце са оствареним дијалогом између њених сегмената

Нова пијаца осмишљена је као модуларни оквир који омогућава трансформабилност у организацији и адаптацију потребама различитих програма. Отворена челична конструкција, делимично испуњена металном мрежом, третирана је заштитним премазом у зеленој боји ради повећања отпорности на корозију. Материјали и колорит, односно њихов одабир, није вођен искључиво функционалним аспектима, већ и визуелним доприносом при интеграцији пијаце у урбано окружење и стварању пријатног амбијента корисницима и посетиоцима (Слика 2). Конструктивни систем обезбеђује трајност и отпорност структуре на временске услове и интензивно коришћење, уз истовремено пружање природне вентилације и прозрачности. Растер челичних стубова, присутан у оба сегмента структуре, успоставља јасан ритам који уоквирује комуникације и токове кретања, чиме доприноси визуелној динамици пијаце. Хоризонтални сегмент објекта, односно продајна зона, наткривен је кровном конструкцијом формираном од низа лучних елемената челичне потконструкције, преко које је постављена текстилна мембрана. Овакво решење обезбеђује заштиту од кише и топлоте, истовремено филтрирајући природну светлост, док кров уједно делује као препознатљив и обједињујући визуелни мотив пројекта.

Слика 2. Приказ интегрисаности пијаце у урбано окружење

5. ЗАКЉУЧАК

Кроз разматрање креирања простора свакодневнице употребом архитектонског наратива, рад указује да језик архитектуре није питање одређеног стила или

правца, већ да дизајн треба да превазилази визуелно. Предност ове просторне феноменологије је што се могу представити чулни доживљаји, атмосфера и сећања која се не могу изразити традиционалним начинима истраживања и пројектовања.

Пристап реимагинацији урбаног идентитета који је оријентисан према корисницима и специфичан за локацију подразумева замишљање будућег места као искуственог. Управо у јавним урбаним просторима, који су предмет истраживања, архитектура покреће питања, генерише наративе и изазива интеракције. Пројекат Сателитске пијаце као резултат спроведеног истраживања представља идејни пристап излагању заснованом на наративном низу, који јавности омогућава стицање знања кроз дидактичко искуство. Истицањем односа између корисника и простора указује се на сврху архитектуре, не као дела које се искључиво доживљава „из даљине“, већ као простора који нас „обавија“, усмерава кретање и обликује поступке. Овај рад ствара идеју и инспиративну замисао са циљем да улога архитектонског наратива постане све присутнија у перцепцији ширег урбаног окружења.

6. ЛИТЕРАТУРА

- [1] K. Frampton, "Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture", Cambridge, The MIT Press, 1996.
- [2] K. Lynch, "The Image of the City", Cambridge, The MIT Press, 1960.
- [3] H. Lefebvre, "The Production of Space", Oxford, Basil Blackwell, 1991.
- [4] B. Tschumi, "Architecture and Disjunction", Cambridge, The MIT Press, 1996.
- [5] R. Koolhaas, "Delirious New York", New York, The Monacelli Press, 1978.

Кратка биографија:

Марта Деспотовски рођена је у Вршцу 2000. год. Завршила је основне студије на Департману за архитектуру и урбанизам Факултета техничких наука у Новом Саду 2023. год.
despotovskimarta@gmail.com

Др Вишња Жугић је ванредни професор на Департману за архитектуру и урбанизам Факултета техничких наука у Новом Саду, где учествује у реализацији наставе у области архитектонског пројектовања.